

GENÇLERİN ESRAR KULLANIMINDA AKRAN/ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİNİN ETKİSİ: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ

Veysi AKA¹

Hakan KARAMAN²

Ömer Miraç YAMAN³

Öz

Diğer madde kullanım örneklerine kıyasla esrar, genellikle daha ağır maddeleri deneme sürecinde bir geçiş maddesi olarak kabul edilmektedir. Öte yandan kullanıcılar açısından bağımlılık yapmadığına dair bir algı söz konusudur. Bu yönüyle madde kullanım türleri açısından özel bir konumu bulunmaktadır. Akran/arkadaş çevresi ise esrarın bu özel konumu içinde kullanıma başlama ve sürdürme konusunda etkili olan önemli parametrelerden biridir. Bu çalışma, akran ve arkadaş gruplarının esrar kullanımını üzerindeki etkisini incelemek üzere kurgulanmıştır. Nitel araştırma desenine göre hazırlanan bu araştırmada 15-25 yaş arası 10 gençle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler akran/arkadaş grubunun etkisini açıklayan tematik bir yöntemle yorumlanmıştır. Buna göre akran/arkadaş grubunun esrara başlama, kullanımı teşvik etme, özendirme ve hatırlatma gibi etkilere sahip olduğu bulunmuştur. Diğer yandan kullanım sürecinde bir ekonomik destek ve güvenlik unsuru olarak kabul edildiği ve buna bağlı olarak kullanım sıklığının ve miktarının artmasına neden olduğu öğrenilmiştir. Sonuç olarak akran/arkadaşlık ilişkilerinin esrar kullanımına başlama ve kullanımın sürdürülmesinde önemli düzeyde etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Genç, Madde Kullanımı, Esrar, Akran, Arkadaş

¹Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa (Doktora Öğrencisi), Sosyal Hizmet, E-Posta : vaka@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2646-8755

²Arş. Gör. , İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet, E-Posta: karamannhakann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5729-6012

³Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet, E-Posta: omy@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9989-8575

AKA, V. KARAMAN, H., YAMAN, Ö. (2021) Gençlerin Esrar Kullanımında Akran/Arkadaşlık İlişkilerinin Etkisi: Bingöl İli Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 129-161. DOI: 10.21560/spcd.vi.621418

THE EFFECT OF PEER/FRIENDSHIP RELATIONS ON THE USE OF CANNABIS WITHIN YONGSTERS: THE CASE OF BİNGÖL

Abstract

Cannabis is generally regarded as a transitional substance in the process of testing heavier substances compared to other substance use examples. On the other hand, there is a perception that it is not addictive. In this respect, it has a special position in terms of substance use types. On the other hand, peer/friend effect is one of the important parameters that are effective in starting and continuing to use cannabis. This study was designed to examine the effect of peer and friends circle on cannabis use. In this study, which was prepared according to qualitative research design, in-depth interviews were conducted with 10 young people aged between 15-25. The interviews were interpreted with a thematic method explaining the effect of peer / friends circle. Accordingly, it was found that peer / friend group had effects such as initiating, encouraging and reminding use of cannabis. On the other hand, it has been saw that it is accepted as an economic support and security element in the process of useage and consequently increases the frequency and amount of useage. As a result, it is understood that peer / friendship relationships have a significant effect on the initiation and maintenance of cannabis use.

Keywords: *Young, Substance Use, Cannabis, Peer, Friends*

GİRİŞ

Bağımlılık yapıcı bir madde olarak esrarın kullanımını oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Bilinen en eski kullanım formlarının milattan önce 4000’li yıllarda Asya’da olduğu bildirilirken özellikle bugünkü Çin ve Hindistan’ın bulunduğu coğrafyada hem eğlence hem de tıbbi amaçlı kullanımından söz edilmektedir. Bu bölgelerdeki dini ritüellerin bir parçası olarak da geliştiği bildirilirken yaygın bir kültürel form kazandığı aktarılmaktadır. Batı dünyasındaki ilk kullanım örnekleri ise tıbbi amaçlı olarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlanırken 1960’lı yıllarla birlikte ABD başta olmak üzere birçok batı ülkesinde keyif verici bir madde olarak kullanım oranı çok hızlı biçimde yükselmiştir (Kandel, 1984: 200; Zuardi, 2006: 154).

Günümüz itibariyle esrar kullanımını sigara ve alkolden sonra dünya genelinde en çok görülen madde kullanım türüdür (UNODC, 2018). 2010 yılında dünya çapında yaklaşık 13 milyon kişinin esrar bağımlısı olduğu ve bağımlıların en çok 20-24 yaş aralığında bulunduğu ifade edilmektedir (Degenhardt ve ark., 2013: 5). Esrarı yaşamları boyunca en az bir kere deneyen kişi sayısı ise 2016 yılında 192 milyon kişi olarak tahmin edilmiştir (UNODC, 2018). Uyuşturucuyla ilişkili suçlarda da yine esrar ilk sırada gelen madde konumundadır. Avrupa Birliği’ne bağlı ülkelerin raporlanan verilerinde 2006’dan 2016’ya olan süreçte uyuşturucuyla ilişkili suç oranı yaklaşık %33 artmıştır. 2016 yılındaki bu suçların %74’ü kullanma ve bulundurma suçu iken bunların %77’si esrarla ilişkilidir (EMCDDA, 2018). İlgili verilerin seyri Türkiye için de benzer şekilde ilerlemektedir. TUBİM (2018) verilerine göre Türkiye’de yaşam boyu en az bir kez madde deneyen bireylerin en çok kullandığı madde esrar olarak bulunmuştur. Yine TUBİM 2015, 2016 ve 2017 verilerine göz atıldığında uyuşturucuyla ilişkili olaylar arasında esrara bağlı olarak gelişen olayların oranı 2015 yılında %49,1’le, 2016 yılında %49,2’yle ve 2017 yılında %42,7’yle ilk sırada yer almıştır (TUBİM, 2017; 2017; 2018). Dolayısıyla Türkiye’deki esrar kullanımını dünya genelinde olduğu gibi en çok görülen madde kullanım türü olmuştur.

Esrar kullanımında genellikle esrarın bağımlılık yapmadığına yönelik bir algı mevcuttur (Greydanus, 2013: 1199). Bu algı esrarın daha zararsız olduğu inancını beslemekte ve buna bağlı olarak diğer madde türlerine kıyasla daha öncül ve yaygın kullanımına neden olabilmektedir. Madde bağımlısı gençlerin ve yetişkinlerin madde kullanımına genellikle esrar ile başladığı görülürken, esrar kullanıcılarının diğer madde kullanımlarına geçme riskinin kullanmayanlara kıyasla 140 kat daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Arseneault ve ark., 2004: 114). Bir başka araştırmada ise esrar kullanıcılarının eroin ve kokain gibi diğer ağır maddeleri kullanma riskinin esrar kullanmayanlara göre 70 kat fazla olduğu ifade edilmiştir (Ögel ve ark., 2000: 2). Bu yönüyle esrar, sigara ve alkolden sonra en çok tüketilen madde olmakla birlikte (Alıcı ve Uzbay, 2006: 141) diğer uyuşturucu maddeleri kullanmadan önce bireylerin çoğu kez denediği bir geçiş maddesi olarak kabul edilmektedir (Ögel ve ark., 2000: 7; Lynskey ve ark., 2003: 427).

Bireylerde esrar kullanımının gelişimine yönelik birçok açıklama söz konusudur. Genel madde kullanımı çerçevesinde ele alındığında esrar kullanımı da diğer madde kullanımları gibi aile ilişkilerinden ve travmalarından etkilenen, bireylerin sorunlarla baş etme becerileriyle yakından ilgili olan ve onların sosyal bağlamıyla doğrudan ilişkili bir eylemdir. Özellikle gençler açısından arkadaşlık ilişkilerindeki profilin etkin olduğu ve maddenin kolay temin edildiği, merak, arkadaş baskısı, kullanımın onaylanması, kabul görme, kimlik kazanımı gibi sosyal parametrelerin önem arz ettiği bir madde kullanım alanıdır (Hammersly ve ark., 2001: 133; Başkurt, 2003: 99; Ögel, 2010: 6). Bu yönüyle arkadaşlık ve akran ilişkilerinin esrar kullanımına başlamada ve sürdürmede öne çıkan unsurlardan olduğu ifade edilebilmektedir.

Bireylerin arkadaş çevresinin şekillenmesinde sahip olunan ortak noktalar ve benzerlikler etkili olmaktadır. Yaş ve cinsiyet gibi bedensel özelliklerin yanı sıra ilgi alanlarının ve yeteneklerin benzer olması önemli etkenlerdendir. Bu benzerliklerin bütünü arkadaş ve akran gruplarının dinamiğinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bu gruplar içinde bireyler düşünce ve davranış düzeyinde birçok ortak refleks geliştirirken oluşan

grup dinamiği içinde bireyler bu ortaklığın olmadığı anlarda dahi arkadaş gruplarının düşüncelerini ve davranışlarını sergileyebilmektedir (Kızıloluk ve Uğurlu, 2017: 864). Madde kullanımları açısından bakıldığında arkadaş gruplarının bu dinamiği bireylerin madde kullanımını model almasına ve kullanım yönünde cesaretlendirmesine neden olmaktadır (Newcomb ve Bentler, 1989: 245).

Bu çalışma en temelde akran ve arkadaş gruplarının esrar kullanım sürecindeki etkinliğini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu anlamda gençler arasındaki esrar kullanımında ilk deneyimde ve kullanımı sürdürme sürecinde akran ve arkadaşlık ilişkilerinin karşılık geldiği nokta anlaşılmaya çalışılmıştır. Konuya ilişkin Türkçe literatürde esrar kullanımında doğrudan akran ve arkadaşlık ilişkilerini araştıran bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, esrar kullanımında akran ve arkadaşlık ilişkileri özelinde yürütülen öncü çalışmalardan biri olmakla birlikte kullanıcılarla yürütülmüş bir nitel çalışma olması itibariyle özgün bir niteliğe sahiptir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, esrar kullanıcısı olan gençlerin akran ilişkilerine ve bu ilişkilerin esrar kullanımı üzerine olan etkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan ve nitel araştırma desenlerinden olan olgu bilim (fenomenoloji) araştırmasıdır. Olgu bilim (fenomenoloji) araştırmaları farkında olunan ancak hakkında detaylı bilgiye sahip olunmayan olguları, olguyu deneyimleyen bireylerin kendi yorumları üzerinden anlamaya ve betimlemeye çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224). Bu çalışmada da olgu bilim araştırma deseni, kullanıcıların arkadaşlık ilişkilerine dair düşüncelerini keşfetmeye ve bu düşüncelerin ardındaki dinamikleri anlamaya yardımcı olacağı inancıyla tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bingöl ilindeki 15-25 yaş aralığında ve aktif kullanıcı veya en fazla 6 aydır remisyonda olan esrar kullanıcısı bireyler oluşturmaktadır. Çalışma grubu olarak 15-25 yaş aralığının seçilmesindeki amaç bu yaş aralığının gençlik dönemi olarak kabul edilmesi⁴ ve madde kullanım

⁴Bakınız: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/youth-definition/>

oranının en yüksek olduğu dönem olmasıdır⁵. Bingöl ilinin örneklem olarak seçilmesindeki temel etken ise araştırmacılar açısından verilere ulaşmanın daha mümkün olmasıdır. Nitekim nitel araştırmalarda herhangi bir genelleme çabası söz konusu olmamakla birlikte veri toplama sürecinin temel dinamiği araştırmacının kendisidir (Creswell, 2016b: 185). Bunun yanında literatürde Bingöl ilinde gençler arasında esrar kullanımına dair ulaşılan veriler örneklemin Bingöl olarak seçilmesi konusunda destekleyici bir unsur oluşturmuřtur⁶. Diğer yandan katılımcı sayısının 10 ile sınırlandırılmış olması nitel araştırmalarda verilerin doygunluğa ulaşması durumunda araştırmanın sonlandırılmasıyla ilişkilidir. Nitekim nitel çalışmalarda kaç kişi ile görüşüleceği ile ilgili temel nokta verilerin doygunluğa ulaşması ve yeni bakış ve özelliklerin ortaya çıkmaması durumunda sonlandırılması önerilmektedir (Creswell, 2016b: 189). Bu bağlamda çalışma grubu hem araştırmacıların ulaşabileceği katılımcı grubunun sınırlı olması hem de verilerin doygunluğa eriştiği düşüncesiyle 10 görüşmeciyle sınırlı kalmıştır. Görüşme yapılan bireylerin demografik bilgilerinin yanı sıra eğitim ve madde kullanma durumları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Katılımcıların gizliliği açısından görüşme yapılan bireylerin isimlerine yer verilmemiştir.

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Maddeye başlama yaşı	Madde Kullanma Durumu
E-1	Erkek	23	İlkokul	15	Aktif Kullanıcı
E-2	Erkek	24	Lise	16	Aktif Kullanıcı
E-3	Erkek	24	Üniversite	15	Remisyonda
E-4	Erkek	21	Üniversite Okuyor	13	Aktif kullanıcı
E-5	Erkek	19	Lise terk	14	Aktif Kullanıcı
E-6	Erkek	20	Lise terk	14	Aktif Kullanıcı
E-7	Erkek	21	Üniversite Okuyor	15	Aktif Kullanıcı
E-8	Erkek	21	Lise okuyor	15	Remisyonda
E-9	Erkek	20	Lise	15	Aktif Kullanıcı
E-10	Erkek	25	Lise	18	Aktif Kullanıcı

⁵Sađlık Bakanlığı'na bağlı madde bağımlılığı tedavi merkezlerinde 2017 yılında yatarak tedavi gören hastaların madde ile ilk tanışma yaşının 15-24 yaş, tedaviye başvuran kişilerin ise 20-29 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir (TUBİM, 2018: 42).

⁶Solak'ın (2016)Bingöl ili sosyal analiz çalışmasında ulaşılan verilerde katılımcıların %11,2'si madde kullanmış, denemiş veya kullanmayı düşünmüştür. Aynı çalışmanın odak gruplar aracılığıyla ulaşılan sonuçlarında gençler arasında madde kullanımının, özellikle de esrar maddesinin kullanımının yoğun olduğu düşüncesi hâkimdir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler nitel araştırmalarda görünür olan sosyal problemlerin özüne inmeyi, detaylı bir biçimde kavramayı ve bütüncül olarak anlamayı olanaklı kılan bir veri sağlama aracıdır (Kümbetoğlu, 2015: 72). Bu çalışmada da veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşmelerin kullanılması sorunu daha derinlikli konuşmaya ve konuya ilişkin detayların alınmasına yardımcı olmuştur. Veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formları ise araştırmacıya tutarlı bir sırada soru sorma, görüşmeciye ise soruların dışına çıkma özgürlüğü tanımaktadır (Berg ve Lune, 2015: 136). Bu çalışmada katılımcıların madde kullanım hikâyesini, bu hikâyede akran ve arkadaş gruplarının etkisini, kullanım yeri, zamanı, miktarı ve ortamı gibi detayları ve kullanıma bağlı olarak arkadaşlık ilişkilerindeki sorunları ve değişimleri araştıran ve açık uçlu 11 soruyu içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu soruların yanında katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim durumunu içeren demografik bilgileri de alınmıştır. Açık uçlu soruların hazırlanması sürecinde genel madde kullanımında akran ve arkadaş ilişkilerinin etkisine ilişkin literatür incelenmiş; bu süreçte belirlenen temel dinamikler esrar kullanımı özelinde revize edilmiştir. Görüşme formun son hali ise araştırmacıların konuya ilişkin kişisel birikimlerinden hareketle soru formu üzerinde sırayla çalışarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 2019 yılının 23 Mart-5 Mayıs tarihleri arasında 44 günlük bir süre zarfında toplanmıştır. Görüşme yapılacak bireylerin belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden olan kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem odaklanılan konuyla ilgili örneklemin önceden belirlenmesi ve tasarlanmasını ifade etmektedir (Punch, 2014: 183). Kartopu örneklem ise belirli kişilerden diğerlerine ulaşmayı, ulaşılan kişiler üzerinden ise durumlara ulaşmayı sağlayan böylece durumların tanımlanmasıyla bilgilerin zenginleştirilmesini sağlamaktadır (Creswell, 2016a: 158). Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara çalışmanın

konusu, amacı ve yöntemi hakkında sözel bilgilendirmeler yapılmış; kişisel bilgilerin gizli kalacağı aktarılmıştır. Her görüşmenin başında ses kaydı için katılımcılardan sözlü izin alınmıştır. Yapılan 10 görüşmede toplamda 5 saat 15 dakikalık ham veri toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın verileri betimsel analiz yöntemine göre incelenmiştir. Betimsel analiz elde edilen verileri araştırmacının yorumlarıyla birlikte sunulmasına imkân tanımaktadır. Bu süreçte araştırma öncesinde öngörülen temalar araştırmacının katkısıyla genişletilebilmekte ve veri sunumunu güçlendirmek için doğrudan alıntılara yer verilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 256). Verilerin analiz sürecine ilişkin olarak ise Creswell'in (2016b: 197) veri analiz süreci takip edilmiştir. Buna göre veri analizi süreci *ham verilerin çözümlenmesi, verilerin analiz için düzenlenmesi, verilerin okunması, kodlama, temaların bağlantılanması ve yorumlama* olmak üzere 6 aşamadan oluşmaktadır. Bu çalışmada da öncelikli olarak elde edilen 5 saat 15 dakikalık ses kayıtları deşifre edilerek yazılı olarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ardından görüşme formundaki soruların sunduğu tematik çerçeveye göre metinler düzenlenmiştir. Düzenlenen metinler araştırmacılar tarafından tekrarlı biçimde okunmuş; araştırma sorularının sunduğu tematik çerçeve genişletilerek son temalar oluşturulmuştur. Bu süreçte herhangi bir analiz programı kullanılmamış olup araştırmacılar MS Word üzerinde çalışmıştır. Yine bu süreçte metin içinde kullanılacak doğrudan alıntılar da belirlenmiştir. Oluşturulan alt temaların araştırmanın bütünlüğü açısından uygunluğuna değerlendirilmiştir. Son olarak veriler, belirlenen temalar altında doğrudan alıntılara da yer vererek yorumlanarak sunulmuştur.

Etik Süreç

Görüşme formu hazırlandıktan sonra Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kuruluna etik uygunluk açısından başvurulmuştur. 14.03.2019-E.5842 tarih ve sayı ile kurul tarafından çalışmanın araştırma etiğine uygun olduğuna karar verilmiştir.

BULGULAR

Gençlerin esrar kullanımında akran ve arkadaş gruplarının etkisini araştıran bu çalışmada elde edilen veriler 6 tema altında incelenmiştir. İlk temada madde kullanım hikâyesinin başlamasında ve akran/arkadaş grubundan etkilenme sürecinde önemli bir parametre olan aile olgusu ele alınmıştır. Sonraki temada akran/arkadaşlık ilişkilerinin ilk esrar kullanım hikâyesindeki etkisi ortaya koyulmuştur. Bu iki tema aslında katılımcı grubunun esrarı ilk deneme hikâyelerini ortaya koymaktadır. Diğer temalar ise esrar kullanımının yoğunlaştığı süreçte akran/arkadaş etkisini ortaya koymakta iken bunlardan ilkinde akran/arkadaş grubunun bir teşvik unsuru olarak etkinliğini yansıtmaktadır. Diğer üç tema ise kullanım davranışının yerleştiği dönemde akran/arkadaş grubunun karşılık geldiği durumu açıklamaktadır. Bu temalarda sırasıyla kullanım sürecinde akran/arkadaş gruplarının ekonomik destek unsuruna dönüşmesi, kullanım keyfini arttıran bir ortam oluşturması ve güvenli bir kullanım alanına karşılık gelmesi izah edilmiştir.

1) İlk Madde Kullanımını Gösteren ve Akran/Arkadaş Grubunun Etkisini Arttıran Bir Faktör Olarak Aile⁷ :

Aile olgusu birçok türdeki madde kullanımının ve bağımlılığının gelişiminde etkili olan bir faktördür. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde ailenin esrar kullanımını doğrudan öğretme ve özendirme gibi bir etkisi söz konusu olmakla birlikte aileyle yaşanan problemlerin kişinin esrar kullanım davranışını destekleyen problemlerle arkadaş çevresine yönelmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda ailenin doğrudan esrar kullanımına yönelmesinde etkili olan katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmektedirler:

⁷Bu tema, her ne kadar ilk bakışta doğrudan konuyla ilişkili görünmüyor gibi olsa da akran ve arkadaş grubunun kişi üzerindeki etkisini doğru değerlendirmek adına önem arz etmektedir. Zira madde kullanımına ilişkin aile deneyimlerinin olduğu gençlerle ailesinde madde deneyimi olmayan gençleri ve olumsuz aile deneyiminin olduğu gençlerle olmayan gençleri akran/arkadaş grubunun etkisi açısından aynı düzeyde değerlendirmenin eksik kalacağı düşünülmüştür. Zira araştırmaya dâhil olan katılımcılar açısından böylesi farklılıklar söz konusudur. Bu tema, araştırmacıların bu farklılığın dikkatinde olduğunu ve katılımcı grubunun aile deneyimlerinin akran/arkadaş grubundan etkilenmesinde bir etken olabileceğinin farkında olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu anlamda diğer temaların yorumlanması açısından da temel bir çerçeve oluşturmaktadır.

“İlkokul 3. Sınıftan beri içiyorum. Hani oda baba sürekli içiyordu. Ee evin en küçüğü olarak sürekli dükkâna gidip sigara alan ben oluyordum sürekli git al git al bu sefer heves başlıyor. Heves başladıktan sonra artık kişileri takip ediyorduk acaba kim nerde bir izmarit atacak bi tadına bakalım yani. Öyle oldu.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“10-11 yaşından beri. Yani içmek için heves etmemiştim. Büyükleler içiyor diye 13-14 yaşlarında başladım. Bi heves başladı dedim bi içeyim bakayım nasıl, öyle bağımlı oldum.” (E-6, Aktif kullanıcı, 20).

“...Hani abim falan da kullanıyor. Aslında bi nevi aileden kaynaklanan bir şey. Şimdi benim abim kullanmasıydı ben de belki kullanmazdım. O kullandı diye şey yapıyordu biz de ondan öğrendik işte.” (E-6, Aktif kullanıcı, 20).

“...Bir gün Erzincan'a çalışmaya gitmiştik babamla. Yol kenarında durdu. Kovayı bana verdi tut dedi bana, orada gözümün önünde kullandı. Annemle babam ayrıldıktan sonra bazen annemle bazen de babamda kalıyordum. Babam evde de sürekli kullanıyordu. Ev sürekli duman altıydı. Belki o kullanmamış olsaydı ben de başlamamış olurdu.” (E-8, Remisyonda, 21).

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde E-1'in sigara kullanımının ilkokul 3. sınıftan itibaren olduğu görülürken bunun gelişiminde babasının sigara kullanımının ve sigara temini için kendisini dükkâna göndermesinin etkili olduğunu belirtmiştir. Zira bu davranışlar E-1 üzerinde sigarayı özendirici bir etki oluşturmakla birlikte babasının da kullanıyor olması ve kendisini satın almaya gönderiyor olması sigaraya ulaşması noktasında etkili olmuştur. Diğer katılımcılardan E-6 ise sigarayı 10-11 yaşlarından beri kullandığını ve bu süreçte “büyüklerinin” onu özendirdiğini belirtmiştir. Aynı şekilde esrarı ilk tanınmasında etkili olan faktörün ise aile içinde abisinin kullanımını göstermiştir. Nitekim “...abim kullanmasaydı ben de kullanmazdım” ve “biz de ondan öğrendik” ifadeleriyle ailenin madde kullanımında koruyucu bir faktör olduğunu göstermiş; ailenin koruyucu ol(a)madığında riskin asıl kaynağı olabileceğini örneklemiştir. Yine katılımcılardan E-8'de esrar kullanımının

gelişiminde babasının kullanımının etkili olduğunu belirtmiş; “gözümün önünde kullandı”, “sürekli kullanıyordu”, “ev sürekli duman altıydı” gibi cümlelerle babasının bu davranışının kendi üzerindeki etkilerini ifade etmiştir. Ayrıca “belki o kullanmamış olsaydı ben de başlamamış olurum” ifadeleriyle de ailenin model olma ve koruyucu etki oluştur(a)mama etkisine atıf yapmıştır.

Ailenin madde kullanımında etkili olduğu bir başka nokta ise katılımcıların yaşamlarında stres kaynağına dönüşmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu anlamda aile ortamı beklenen huzur ve güven ortamını içermediğinde bireylerin baş etmeye çalıştıkları birçok sorunun kaynağına ve çoğu kez aile dışındaki sosyal ortamlara korumasız biçimde iten bir faktöre dönüşmüştür:

“Yani ilk başlama hikâyem ailem mesela bir ayrılık oldu annemle babam ayrıldı o anda mesela yuva dağıldı bende o arada çok yıprandım. Yani başlama sebebim o oldu.” (E-8, Remisyonunda, 21).

“Mesela ailevi sıkıntılar yaşıyorlar çok. Mesela atıyorum mesela arkadaş cigara migara (esrar) içiyor babası diyor içme içersen seni bi daha evime almam evlatlıktan reddederim çocuk içmeye devam edince babası da evlatlıktan reddediyor eve almıyor o çocuk ne oluyor daha da çamurun içine bulaşiyor. Çocuk daha da cigara (esrar) içmeye başlıyor kötü işlere giriyor alım satım yapıyor bu şekil.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“Arkadaş çevresiyle başladım. Ailemden de uzaktım, kavgalıydım halende aram iyi değil o yüzden başladım.” (E-4, Aktif kullanıcı, 21).

“Aile sıkıntıları vardır. Çok mesela kalabalık aile, maddi sıkıntıları vardır çözemiyordur, baş edemiyordur.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

Katılımcılardan E-8 ilk esrar kullanımından bahsederken kendisi 16 yaşında iken anne ve babasının boşandığını, bu sürecin kendisini çok

yıprattığını ve bunun sonucunda esrara başladığını belirtmiştir. Diğer bir örnekte ise katılımcılardan E-2 gençlerin ebeveynleriyle yaşadığı tartışma(lar) sonucunda evden uzaklaştıklarını, sonrasında “çamurun içine bulaşıyor çocuk” şeklinde ifade ettiği problemlili sosyal çevreyle ilişki geliştirmeleriyle birlikte kullanım davranışının geliştiğini; bunun da ötesinde torbacılık yapmaya başlayabildiklerini ifade etmiştir. Yine katılımcılardan E-5 aile içinde baş edilemeyen sorunların sonucunda gençlerin arkadaşlarıyla daha yakın ilişki kurmaya başladığını; katılımcı E-4 ise ailesiyle arasının iyi olmamasından hareketle arkadaş ortamında esrar kullanımına başladığını belirtmiştir.

2) İlk Kullanım Deneyiminde Arkadaşlık/Akran İlişkileri:

Katılımcıların esrarı ilk deneyim hikâyelerinde arkadaş ortamının etkisi oldukça dikkat çekicidir. Gerçekleştirilen görüşmelerin hepsinde katılımcılar arkadaş ortamının esrarı ilk tanıma, özendirme, teşvik etme ve temin etmede kolaylık sağlama gibi unsurlar neticesinde önemli bir risk alanı olarak kabul edildiğini göstermiştir. Bu anlamda tüm katılımcıların esrarı ilk kullanımlarında arkadaş ortamı önemli bir neden olarak var olmuştur. Konuya ilişkin katılımcılardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Genelde arkadaş çevresinden oluyor zaten. Heves başlıyor ilk başta. İlk içiş hoşunuza gidiyor. Ondan sonra içmeye başlıyorsunuz. Farklı farklı ortamlar oluyor. Farklı farklı arkadaşlar. Ee sürekli o işle meşgul oluyorsun.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“8. Sınıftayken bir kaç tane arkadaşımın aslında farkındaydım içtiklerinden de. Bir gün içerken tabi gördüm o ara sigara kullanıyordum tabi. Nasıl içileceğini de bilmiyordum onu da onlardan öğrenmiş oldum. Sigaraya ne kadar benzese de farklı bir şey. Meraktan onların yanında 1 2 derken baktım ki içiyorum.” (E-3, Remisyonda, 24).

“Yani zaten en büyük etken arkadaş ilişkileridir. Çünkü dediğim gibi yani ben bu zamana kadar işte ben gidip de başlayayım ya da merak ediyorum diyeni hiç görmedim. Hani merak ediyorum der ama kullanan bir arkadaşı vardır o söylüyordur o kullanıyordur veya o çağırıyordur öyle kullanıyordur.” (E-4, Aktif kullanıcı, 21).

“Bulduğum ortamda arkadaşlar sürekli içtiği için hiç ısrar etmiyorlardı ben zaten ilkin kendi isteğimle başladım. Yani onlar sürekli içiyordu. Bende onların yanında bulunduğum için ister istemez hevesim oluyordu.” (E-8, Remisyonda, 21).

Katılımcılardan E-1 gençlerin ilk esrar kullanım deneyimlerini anlatırken arkadaş çevresinin etkili olduğunu ve “heves” üzerine ilk kullanımın gerçekleştiğini belirtmiştir. Devam eden süreçte ise sürekli içmeye başlanıldığını ve kullanıma bağlı olarak “ortamların” çeşitlendiğini ifade ederek bağımlılık gelişim sürecinde ilk kullanımdan sonra esrar merkezinde yeni ilişkiler geliştirildiğini örneklemiştir. Bir diğer katılımcı E-3 ise arkadaşını kullanırken gördüğünü ve merak ettiğini; devam eden süreçte ise denediğini ifade etmiştir. Burada E-3’ün esrardan önce hâlihazırda bir sigara kullanıcısı olması ve henüz ne olduğunu bilmediği esrarı sigara üzerinden tanımlamaya çalışması dikkat çekicidir. Arkadaş etkisini ifade eden katılımcılardan E-8 ve E-4 ise benzer şekilde arkadaş ortamının kendilerinde oluşturduğu içme heveslerini ifade etmekle birlikte E-4’ün “...Kullanan bir arkadaşı vardır o söylüyordur, o kullanıyordur veya çağırıyor” ve E-8’in “...arkadaşlar sürekli içtiği için hiç ısrar etmiyorlardı” ifadeleri arkadaş ortamının görüşmecilerde oluşturduğu heves ve merakın yanında kullanıma davet etmelerini de göstermeleri açısından kıymetlidir. Nitekim E-4 “...o çağırıyordur” ifadesiyle doğrudan bu noktaya temas ederken E-8 “...hiç ısrar etmiyorlardı” ifadesiyle ısrarcı olunmasa da bir davetin varlığından bahsetmiştir.

Arkadaş ortamının görüşmecilerin esrarı merak etmesindeki etkisinin ötesinde kullanıma yönelik bir ısrar ve baskı unsuru oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada katılımcılardan E-2 “... Arkadaş diyordu bi nefes vur bir şey olmaz.

Bi nefes vur bir şey olmaz. Bi nefes bi nefes bizi buralara kadar getirdi şu an.” ve E-5 “...Arkadaşlarla gidip bi bahçeye oturuyorduk. İşte herkes içiyordu. Ben içmedim hatta içmem bunu dedim. Sonra dediler işte bir kereden bir şey olmaz dediler, bir kere dediler sonrası gelmedi.” ifadeleriyle arkadaş baskısına maruz kaldıklarını ve gençlerin madde kullanımına başlamada yaygın noktalardan biri olan “bir kereden bir şey olmaz” fikrinin esrara başlamalarında da tezahür ettiğini göstermektedir. Bu ifadeler arasında dikkat çeken detaylardan birisi katılımcıların esrara ilk başlamalarındaki sorumluluğu büyük oranda arkadaş ortamlarına yüklemelerine yönelik ifadelerin sıklığı olmuştur. Katılımcılardan E-2 ve E-5’in ifadeleri esrarı ilk kullanımalarında kendileri tarafından gelişen bir arzu ve isteğin varlığından bahsetmezken arkadaş ısrarının öne çıktığını göstermektedir. Bu detayı destekleyecek diğer görüşmelerde E-3 “...Tabi birazda onu geçim kaynağı edinmiş arkadaşlarım öyle bir çevremizin olması temin etmemizde çok kolay oluyordu.” ifadesiyle arkadaş ortamının sağladığı kolaylıktan dolayı kullanım davranışının geliştiğini açıklamıştır. Yine bir başka örnekte ise katılımcı E-6 “...Arkadaş çevresi filan farklı olsaydı eminim şu anda liseyi de okumuştum. Üniversitedeydim öyle. Arkadaş çevresi olmasaydı daha farklı olurdu. Esrar içmezdik ortamı bilmezdik.” ifadeleriyle arkadaş ortamının kendisi açısından esrar başlamadaki etkilerini açıkça ortaya koymuş; bu sürecini büyük oranda arkadaş ortamı üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

3) Teşvik Edici Bir Unsur Olarak Arkadaş/Akran İlişkileri:

Katılımcıların esrarı ilk deneyimden sonra kullanımın devam etmesi süreci incelendiğinde arkadaş ve akran ortamının etkisi oldukça fazladır. Genel olarak bakıldığında çoğu kez arkadaş ortamı üzerinden ya da arkadaşlarla beraber gerçekleşen ilk deneyim bir “deneme” olarak kabul edilse de arkadaşlık ilişkileri üzerinden kullanım davranışının sıklaştığı ve süreklilik kazandığı ve çeşitli kullanım ortamlarının parçası olduğu görülmektedir. İlk kullanımdan sonra arkadaşlık ilişkilerinin öne çıkan niteliklerinden biri esrarı hatırlatma ve teşvik etmesi olmuştur. Arkadaşlık ilişkilerinin bu yöndeki etkilerini katılımcılar şu şekillerde ifade etmişlerdir:

“Canım çekmiyor ama onlar gelip içmeye gidelim dedikleri zaman ben yok desem de aklım beni o tarafa çekiyor.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“Hiç hoş karşılamaz beni aralarına ortamına almazlar. Gittiği yerde beni istemezler. Der sen içmiyon yanımıza da gelme... (araştırmacı nedenini soruyor). Ortama ayak uydurmak için. Mesela onlar içtiği zaman hızlı oluyorlar ben içmediğim zaman kendi hayatım da kendi kafamda böyle sakin yürümeye başlıyorum ya onlarda diyor bize yetişmen için illa içecen diyor. İlla sende içecen. Kardeşim ben içmiyorum. Zorla mı? Yoksa da yanımıza da gelme. Ha ben bu sigaraya onun için başladım. Köydeydim o zaman köye yeni gelmiştim arkadaş dedi sigara içmiyorsan yanımıza gelme 20 tane insanla ben tek kalmışım ee mecbur bir nefes bir nefes şu an paket cebimizde artık gün geliyor.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“İçme yönünde teşvik dediğim şekilde tahrik edip gelen arkadaş varsa içerdim tabi. İçen adamda buna yok demez yani. Etkiledikleri oluyordu. Beraber gidip içiyorduk (E-3, Remisyonda, 24).

Katılımcılardan E-1 arkadaş ortamının etkisini ifade ederken arkadaşlarının kendisine esrarı hatırlattığını ve esrar içme arzusu uyandırdığını ifade etmiştir. Burada “...ben yok desem de aklım beni o tarafa çekiyor” söylemleri kendi iradesinin dışında gelişen bir içme arzusunun varlığını göstermekte; bu arzunun da arkadaşlarının hatırlatmaları ve teklifleri üzerinden tetiklendiğini örneklemektedir. Bir diğer katılımcı E-2 ise “...der sen içmiyon yanımıza da gelme” ifadeleriyle esrar kullanmamış olsaydı arkadaş ortamından dışlanacağını ifade etmiştir. Bunun nedeni sorulduğunda ise söylemleri arasından dikkat çeken ifadelerden biri “ortama ayak uydurma” olmuştur. E-2 esrar kullanmadığında arkadaşlarının ortamına ayak uyduramayacağını ve arkadaşları tarafından reddedileceğini belirtmiş; esrarın arkadaş ortamına katılma ve ortama uyum sağlama konusunda gerek şartlardan biri olarak algılandığını göstermiştir. Diğer görüşmecilerden E-3 ise arkadaşlarının kendisini esrar kullanma konusunda etkilediklerini, daha kendisini “tahrik” ettiklerini belirtmiştir. Bu

noktayı “...*tahrik edip gelen arkadaş*” ifadeleriyle anlatması esrar kullanımında kendi içinden gelişen isteğin dışında arkadaşlarının kullanım arzusunu uyandırdığını göstermekte; arkadaş ortamının esrar kullanımının sürgit bir davranışa evrilmesindeki etkisini örneklemektedir.

Arkadaş/akran ortamının sürekli olarak esrarı hatırlatan bir ilişki ağına dönüşmesi nedeniyle katılımcılar, bırakmak isteyen bir kişinin “çevresini de bırakmak” zorunda oldukları fikrini sıklıkla ifade etmişlerdir. Nitekim katılımcıların hemen hepsi esrarı bırakmak konusunda arkadaş ortamına öncelikli olarak değinmişlerdir. Bunu örnekleyen bir alıntı olarak katılımcılardan E-4 çevresinde kullanıcı olan birinin bırakmasının imkânsız olduğunu ve “...*bırakmak istiyorsa önce çevreyi bırakması...*” ifadeleriyle bırakmak isteyen bir kişinin teşvik unsuru olan çevreden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Yine bir başka örnekte katılımcı E-9 “...*içmeyen insanlarla oturup kalktın mı zaten içmezsin...*” ve “...*içenlerle oturdun mu muhabbetini açarlar içersin gördün mü dayanmazsın...*” söylemleriyle kullanıcı çevresinden ayrılmadan esrar kullanımını sonlandırmanın zor olduğunu belirtmiş; bu konuda arkadaş çevresinin öncelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

4) Ekonomik Destek Alanı Olarak Arkadaş/Akran İlişkileri:

Katılımcıların esrar kullanımını devam ettirmelerinde arkadaş ortamının öne çıkan özelliklerinden bir diğeri de esrar temininde ekonomik olarak sağladığı destek ve kaynaklık olmuştur. Katılımcıların hemen hepsi esrarı arkadaşlarıyla birlikte iken kullandığını ifade ederken bu birlikteliğin maddi kaynağının yine ortaklaşa oluşturulduğunu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“*Hani mesela cepten 50 lira çıkıyorsa beş kişi oldu mu 10 lira çıkar. Bu konudan da hani biraz daha insan rahatlıyor.*” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“*Tabi mesela öyle diyorum ya hani ben 50 milyon (50 tl kastediliyor) götürüp vereceğime 4-5 tane arkadaşla bir araya gelirim. Adam başı 10-15*”

milyon veriyorum oturuyok bicigara (esrar) içiyok. Ama tek başına versen hem güvenliğin olmaz hem maddi sıkıntın olur yani cebinde ki parayı verirsin bide kullandıktan sonra içinde ne olup olmadığını bilmiyorsun.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“Mesela ben on çıkarırım sen on çıkarırsın o şekil paylaşım da olur ortada öyle daha güzel olur.” (E-10, Aktif Kullanıcı 25).

“Hani hiçbir zaman para verme durumum olmadı. İstedğim zaman insanlar veriyor nasıl oluyorsa geliyordu ben bırakmayayım diye. Peşimden bir şekil geliyordu yani.” (E-3, Remisyonunda, 24).

“...Ya öyle bir şey yok çünkü hani bunu içen herkes biliyor her gün üzerinde olmayabiliyor. İşte o getiriyor bu getiriyor bugün o misafir ediyor diğer gün diğeri misafir ediyor. Öyle böyle her gün geçiyor işte.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

Alıntılar incelendiğinde katılımcılardan E-1 ve E-2 arkadaş ortamının esrarın temininde masrafları bölüştüren, dolayısıyla kişinin daha ucuza esrar kullanmasına yardımcı olan bir görev üstlendiğini ifade etmişlerdir. E-10 da benzer şekilde ekonomik açıdan arkadaşlıkların desteğini ifade etmekle birlikte “...paylaşım da olur ortada öyle daha güzel olur” söylemiyle birlikte arkadaşlık ilişkilerinin aynı zamanda bir paylaşım ortamı sağladığını ve bunun daha etkili bir sinerji oluşturduğunu belirtmiştir. E-3 ise diğerlerinden biraz daha farklı olarak esrar kullanacağı zaman para vermediğini; bunun yerine bırakmasını diye çevresindekilerin ona esrar temin ettiğini belirtmiştir. Diğer katılımcılar genellikle karşılıklı bir şekilde birbirlerini desteklediklerini ifade ederken E-3 arkadaş ortamına ekonomik açıdan katkı sunmasa da arkadaş ortamının onu esrar kullanımına devam etmesi adına taşıdığını belirtmiş; bu ifadeyle arkadaş ortamının kullanıcıya ekonomik açıdan sağladığı kolaylığı ve kullanımı devam ettirmedeki etkisini örneklemiştir. Yine bir diğer katılımcı E-5 ise “...bunu içen herkes biliyor her gün üzerinde olmayabiliyor” söylemleriyle esrar kullanıcılarının sahip olduğu bir anlayışa işaret etmiştir.

Madde temini noktasında bu anlayış çerçevesinde kullanıcıların birbirlerini “misafir” etmeleri kurulan ekonomik destek ağını örnekleyen anlatımlardan biri olmuştur.

Kullanıcıların arkadaşlık ilişkileri paylaşımına dayalı bir anlayışı içermesinin yanında kişisel çıkarların da korunduğu bir zemin olduğu görülmüştür. Katılımcılar arkadaşlık ilişkilerinde destek anlayışını ön plana çıkarmış olsalar da bu yöndeki bir arkadaşlığın gerektirdiği bazı şartları da ifade ederek paylaşım ile birlikte bir takım “zorunluluklardan” bahsetmişlerdir. Buna ilişkin olarak katılımcı E-1 “...yardımcı olmak zorundalar, çünkü ben de yardım ediyorum” şeklindeki ifadeleriyle bu yardım ilişkisinin kullanıcıların isteğine bağlı olmasından öte bir mecburiyet olduğunu ifade etmiştir. Yine katılımcılarından E-2 “...Mesela der ya da şu şekilde kaçınırlar sende para vermiyorsun gelme. Hani nedir ben para verecem sen benim paramla mal içecen ben içemeyecem yanında oturacam sap gibi ben niye paramı sana vereyim? Olay odur.” ifadeleriyle para veril(e)mediğinde madde paylaşımının olmadığını, bu paylaşım için kişinin maddi katkı sunması gerektiğini göstermiştir. Bu açıdan arkadaşlık ortamındaki ekonomik ilişkilerin bir destek ağı olmasının yanında kullanıcıların çıkarlarını da gözettiği ilişkiler olabildiğini örneklemiştir. Bir başka anlatımda ise katılımcılardan E-9 arkadaşlık ilişkilerinin odağında çıkar ve menfaat ilişkisi olduğunu belirtmiş; bu konudaki diğer anlatımlardan daha sert bir yaklaşım göstermiştir. Konuya ilişkin olarak “...mesela bilseler bende var, benim peşimdeler, kimde varsa onun peşimdeler” ve “...örnek veriyorum desem açım bana bi yemek ısmarla yok der ama desem para ver madde içeyim mesela çıkartıyorlar abe. Öyle çıkarları var bir araya geldiğinde” ifadeleriyle kullanıcılar arasında gelişen arkadaşlık ilişkilerinin odağında kişisel çıkarlarının olduğunu belirtmiş; bu açıdan esrar teminindeki ekonomik şartların arkadaşlık ilişkilerini şekillendirmede önemli bir belirleyici olduğunu göstermiştir.

5) “Ortam” Olarak Arkadaşlık/Akran İlişkileri:

Esrar kullanımının genellikle arkadaşlarla birlikte yapılan bir etkinlik olması ve bu süreçte kullanıcıların arkadaşlık ilişkilerinin niteliği oldukça dikkat çekicidir. Katılımcıların hepsi esrarın yalnızken değil arkadaşlarıyla birlikte

içmeyi tercih ettiğini belirtirken bunun nedenini en temelde birlikte yapılan kullanımın esrardan alınan hazzı arttırdığına ilişkin ifadelerle açıklamışlardır:

“Valla hocam kafasını arkadaşla yaşamak başka oluyor muhabbet falan. Muhabbet çok samimi geliyor. Hatta gülme... sırf ben birileriyle güleyim diye, çoğu ben istedim diye.” (E-3, Remisyonda, 24).

“Konu konuyu açıyor işte. Biri bir şey diyor ondan sonra ardı arkası gelmiyor zaten. Düşünce de olmadığı için onu içtikten sonra konu dağılıyor gidiyor bir yerlere.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

“Ya ben zaten içmediğim zamanlar bende şey yapmıyordu. Hani illa içeceksin değil ortama girdiğim zaman oluyor.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

“Tek kullandığında yani nasıl diyeyim moralin bozuk gibi oluyor yani keyfin yerinde değil hani böyle 2-3 kişi oturunca daha farklı oluyor.” (E-6, Aktif kullanıcı, 20).

“Mesela genelde biz öyle ortamda beraber olduğumuz zaman hep sevinçli neşeli hani o ona takılıyor o ona espri yapıyor. Hani ortamı güzeldir. Hani bi elin nesi var iki elin sesi var. Aynı onun gibi örnek verebiliriz.” (E-10, Aktif kullanıcı, 25).

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında esrarın arkadaşlarla birlikte kullanıldığında daha eğlenceli ve keyif verici bir etkinlik olarak algılandığı öne çıkmaktadır. Katılımcılardan E-3 esrar kullanım esnasında oluşan muhabbet ortamını öne çıkarırken bu muhabbet ortamını daha samimi bulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu esnada çok sık güldüklerini belirtmiş; *“...sırf ben birileriyle güleyim diye, çoğu ben istedim diye”* ifadelerinde görüldüğü üzere yalnızca gülmek için dahi arkadaş ortamında esrar kullanabildiğini ifade etmiştir. Yine katılımcılardan E-10 arkadaşlarıyla birlikte, “ortam”da esrar kullanırken hep neşeli olduklarını belirtmiş; birlikte gerçekleştirilen kullanımın kişinin yalnız

başına gerçekleştirdiği kullanımda göre daha keyifli olduğunu “...bi elin nesi var iki elin sesi var” söylemleriyle ifade etmiştir. Katılımcı E-5 ise benzer noktaları ifade ederken “Düşünce de olmadığı için onu içtikten sonra konu dağılıyor gidiyor bir yerlere” söylemiyle kullanıcının düşüncelerinden uzaklaştıkça kullanımdan daha çok keyif alabildiğine işaret etmiştir. Aynı şekilde E-6 da tek kullanıldığında kişinin moralinin daha bozuk olduğunu, bunun yerine 2-3 kişiyle daha farklı olduğunu belirtmiş; dolayısıyla arkadaşlarla birlikte gerçekleştirilen kullanımın daha keyif verici olduğunu işaret etmiştir. Benzer biçimde bir başka alıntıda katılımcılardan E-10 “işte tek başıma... Daha çok düşünürsün, seni düşündürür, örneğin ben tek takıldığım zaman hiç gülmem. Düşünürsün bunalıma girersin.” ifadeleriyle düşünceden uzaklaştıkça esrardan alınan keyfin arttığını; arkadaş ortamında gerçekleştirilen kullanımın “düşünceyi ve kafayı” dağıttığı için daha haz verici bir etkinlik olduğunu belirtmiştir. Bir başka anlatımda ise E-5 arkadaş ortamı olmadan kendisini kullanmak zorunda hissetmediğini ancak “ortama” girdiğinde kullandığını belirtmiş; arkadaş ortamının başlıca bir kullanım nedeni olabileceğini göstermiştir.

6) “Güvenlik” Olarak Arkadaşlık/Akran İlişkileri:

Esrarı arkadaş ortamında kullanma konusunda öne çıkan motivasyonlardan biri de kullanıma bağlı olarak yaşanabilecek olumsuzluklara karşın ortamın koruyucu bir mekanizma işlevi görmesi olmuştur. Zira katılımcılar esrarın etkisine bağlı olarak yaşayabilecekleri sorunların farkında olduklarını göstermiş; bu sorunlara karşın arkadaşlarıyla birlikte kullanımı öncelediklerini belirtmiştir. Bu anlamda arkadaş ortamındaki esrar kullanımının daha güvenli bir kullanım formu olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların konuya ilişkin örnek alıntıları ise aşağıdaki gibidir:

“...insana kafayı yedirtebilecek seviyede. İçersin yanında biri olmaz öyle tripler yaşatır sana, yerinden kalkamazsın olduğun yerde kalırsın ama biri olduğu zaman bazen ister istemez ağızdan bir kelimedede çıksa kendini tatmin edebiliyorsun. Genelde de insanlar esrar konusunda yaşadıkları trip korku oluyor. Eee biri oldu mu korkuyu yenersin ama biri olmadığı zaman eee korku

olduğunda ya kalkıp kendini rahatsız edersin bir yerlerden kendini atarsın bir uçuruma falan kaçarsın dağa kaçarsın. Genelde de böyle oluyor.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

Görüldüğü üzere katılımcılardan E-1 esrar kullanımına bağlı olarak kişinin yerinden kalkamaz bir hale gelebildiğini, başta korku olmak üzere birçok trip yaşatabildiğini veya kişinin kendisini bir yerlerden dahi atabileceğini; bu nedenle yanında birisi varken kullanımın daha güvenli olduğunu ifade etmiştir. Yine bir başka anlatımda katılımcılardan E-2 şunları ifade etmiştir:

“Ya tek içilmiyor hocam. Misal tek içtiğin zaman yani ister istemez bunalıma giriyor. Kızınca kendini doğruyor. Benim arkadaşlarım var tek başına oturmuş mesela hap atıyor cigara (esrar) içiyor kollarını paramparça etmiş. Paramparça ha o dakika bunalıma sokuyor.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“Mesela benim yanımda da öyle biri denk geldi. Benle çocukluk arkadaşım yan yana oturuyorduk bi tane cigara (esrar) içtik baktım kalktı eline bi neşteri almış diyo ben atacam. Olum neyine atacan niye kendine zarar veriyon. Yok ben atacamabe. Valla bi kulağının dibine vurdum direk oturdu yerine. Ya bi nevi hani güvenlik amaçlı. Ya birinin yanında bulunmasıdır.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

Benzer biçimde E-2 de tek başına gerçekleştirilen kullanımın, esrarın oluşturduğu “bunalım” etkisinden dolayı kişinin kendisine zarar verebildiğini, bu nedenle tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Buna karşın güvenlik amacıyla yanında birisi varken kullanım olmasının gerektiğini belirtmiştir. Yine katılımcılardan E-3 bu güvenlik endişesinin kullanım sürecini nasıl etkilediğini ise katılımcı E-3 şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Şimdi hocam her sürüye bir çoban lazım. Yani şimdi içersen her içimde nasıl bir etki yaratacağını bilmezsin. Bizim her zaman ortamda aramızda böyle duyarlı birini illaki bulundururduk. İllaki yani. Olurda öyle kaldık ya da bi havale falan geçiririz müdahale eden bir arkadaş ortamı olmalı yani (E-3, Remisyonda, 24).

“İllaki yani birimizin çok fazla... ya hiç içmemesi yada hiç içmeyen biriyle yada birine çok fazla yüklenmezdik. Bırakmazdık çok fazla için. Olur biri havale falan geçirir bir şey olur.” (E-3, Remisyonda, 24).

“Biri illaki ne bileyim polis falan denk gelir diye ne bileyim kafası çok fazla gelir yolumuzu bulamayız diye birini bulundururduk.” (E-3, Remisyonda, 24).

E-3’ün anlatımlarında görüldüğü üzere kullanıma bağlı olarak gelişebilecek sorunlara karşın ortamda müdahale edebilecek düzeyde ayık birinin olmasına dikkat edilmektedir. Tedbir amaçlı bulundurulmuş bu kişinin de *“İllaki yani birimizin çok fazla... ya hiç içmemesi yada hiç içmeyen biriyle yada birine çok fazla yüklenmezdik”* ifadelerinde görüldüğü gibi ortamda kullanıcılar arasından biri olduğu anlaşılmaktadır.

Arkadaş ortamının sağladığı daha güvenlik alanının, kullanıcıların arkadaşlarıyla birlikte iken daha yüksek düzeyde esrar kullanmalarına da neden olduğu da dikkat çeken bir diğer noktalarından biri olmuştur. Konuya ilişkin olarak katılımcı ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

“Bazen arkadaşlar fazla olunca bilerek fazla içiyordum çünkü bir şey olsa bile en azından onlar yanımda ama tek olunca fazla kaçırınca derdim şimdi bir şey olur kendimi de yakarım. Kimse yanımda yok.” (E-8, Remisyonda, 21).

“Duyguların seni bastırıyor ne biliyim düşünceler olsun tek başına mantıklı değil abe. Tek başına olmaz. Ha nasıl olur dersin ben 10 dakikaya otururum

kafamı güzel ederim bi iki tane vururum gelirim. Onun dışında gidersin gelirsin ama tek başına oturduğun zaman sıkıntı olur.” (E-10, Aktif kullanıcı, 25).

Anlatımlarda görüldüğü üzere E-8 yalnız kullanım sağladığında kendisine zarar vermekten korktuğu için daha düşük düzeyde esrar kullandığını; ancak arkadaş ortamındayken bilerek daha yüksek düzeyde kullanım gösterdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla arkadaş ortamınınsağladığı güvenli alanın esrar kullanıcıların esrar kullanım düzeyini yükselttiği görülmektedir. Yine katılımcı E-10 esrarın oluşturduğu hislerden dolayı tek başına kullanım göstermekten çekindiğini belirtmiş; dolayısıyla asıl kullanımının arkadaş ortamıyla birlikte gerçekleştiğini işaret etmiştir.

TARTIŞMA

Bu çalışma 15-25 yaş aralığında bulunan gençlerin esrar kullanımı ve bağımlılığında arkadaş ve akran gruplarının etkilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde arkadaş gruplarının esrarın ilk kez tanınması ve kullanımın sürdürülmesi süreçlerinde etkili olduğu görülmüş; devam eden süreçlerde teşvik, ekonomik destek ve güvenlik unsuru olarak algılandığı belirlenmiştir.

Aile, madde kullanımında bireylerin ilk kullanım deneyimlerinden bırakma evresine kadar mutlaka atıf yapılması gereken bir alandır. Zira aile olgusu bireylerin yaşamlarında sürekli olarak anlamlı bir zemine karşılık gelmektedir. Bu zeminde bireylerin aile deneyimleri yaşamlarında olumlu ya da olumsuz olarak mutlak etki oluşturan unsurlardır. Genel madde kullanım nedenleri arasındaki en önemli etkenlerden biri maddenin aile içinde öğrenilmesi ve normalleştirilmesidir. Aile içinde özellikle ebeveynler tarafından madde kullanımı söz konusu ise bu durum ailenin çocuk ve ergen üyeleri için davranışın kabul edilebilir olarak algılanmasına; bu durum da ailenin koruyucu kimliğinin zayıflayıp bir risk alanı olarak var olmasına neden olmaktadır (Ögel, 2010: 235). Nitekim bu çalışmada esrarı tanıma hikayesinden bahseden katılımcılar ailelerinde sigara ve esrar kullanımlarına

dair örnekleri aktarmıştır. Bu anlamda E-1'in çocukluğunda babasının sigara kuryeliğini yapması, E-6'nın sigara kullanımı için "abim kullanmasaydı kullanmazdım" söylemi ve E-8'in babasının sürekli evde esrar kullandığı belirtmesi, aile geçmişinde bulunan madde kullanım örneklerinin gençlerin esrar kullanım sürecinde etkili olduğunu göstermiştir.

Aileye ilişkin önemli olan bir diğer unsur da gençlerin akran/arkadaş gruplarına yakınlaşma sürecindeki rolüdür. Gençlerin aile ile olan bağının zayıfladıkça akranlarından etkilenme ihtimali yükselmekte ve bu durum da madde kullanımı açısından bir risk faktörüne dönüşmektedir (Miller, 1997: 126). Yine ebeveynleri tarafından anlaşılmadığını düşünen gençlerin aile üyeleriyle bağlarının zayıfladığı ve akran/arkadaş gruplarıyla yakınlaştığı bildirilmektedir (Brook ve ark., 1986: 105; Mason ve ark., 1994: 723; Demir ve ark. 2005: 83). Bu süreç ise gencin, ailenin sağladığı korumadan mahrum kalarak kendisini riskli davranışlara yöneltebilecek sosyalleşme pratiklerine daha hızlı katılmasına neden olmaktadır (Zastrow, 2013). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilerini inceleyen bir çalışmada ise Yaman (2014: 99) aile ilişkilerinden uzaklaşan gençlerin madde kullanımı ve suç alt kültürüne yakınlaştığını belirtmiştir. Bu çalışmada da katılımcılardan E-8'in ailesinde boşanmanın olması, E-2'nin sürekli yaşanan tartışmalardan dolayı evden ayrılması, E-4'ün ailesiyle arasının sürekli bozuk olması gibi unsurların neticesinde arkadaş ortamında esrarla tanıştığı anlaşılmıştır. Yine katılımcı E-4 ve E-8 aileyle yaşanan sorunlardan dolayı arkadaş gruplarıyla daha çok vakit geçirmeye başladığını ifade ederek aile ve arkadaş grubu arasındaki gencin riskli sosyalleşme pratiklerine olan yönelimini literatürle uyumlu olarak göstermiştir.

Bireylerin maddeyi ilk kullanım dönemlerindeki yüksek riskli dönem olan ergenlik, gençlerin akran baskısını güçlü biçimde hissettiği bir evredir. Arkadaş çevresinin sahip olduğu profile göre ergenlerin arkadaşlık ilişkileri üzerinden riskli davranışlara yönelme ihtimali artabilmekle birlikte gencin sosyalleştiği bu çevre onu riskli davranışlardan koruyan bir faktör haline de gelebilmektedir (Schuler, 2019: 104). Bu anlayış üzerinden gelişen sosyalleşme süreçlerinde

madde kullanıcısı arkadaşlara sahip gençlerin madde kullanım riski daha yüksek olmaktadır. Özellikle maddeyi ilk öğrenme ve deneme sürecinde gençlere maddeyi gösteren, tanıtan, özendirilen ve gençleri ilk kullanıma cesaretlendiren bir unsur olarak arkadaş grupları önemli bir risk alanı olarak kabul edilmektedir (Bachman ve ark., 2002: 179; Erdem ve ark., 2006: 115). Nitekim bu çalışmada da gençlerin esrarla ilk tanışma süreçlerinde akran ve arkadaş baskısının etkin olduğu görülmekte; merak etme, maddeye ulaşma, özendirme ve dışlanma gibi süreçlerin esrarı ilk kullanımlarında etkin olduğu anlaşılmaktadır. Zira katılımcıların “...bir nefes vur bir şey olmaz dediler”, “... çevremizden dolayı temin etmemiz kolay oldu”, “...hevesle başladım”, “... bir arkadaşı vardır o çağırıyordur” gibi ifadeleri esrarı ilk kullanma sürecinde arkadaş ortamlarının ana risk unsuru olduğunu sunmaktadır. Bu veriler arkadaş gruplarının gençlerin madde kullanım sürecindeki risk alanlarından biri olduğunu doğrulamaktadır. Diğer yandan yerel bir araştırma olarak Bozkurt ve Ziyalar’ın (2019: 121) Bingöl ilinde yürüttüğü ve esrarın en çok kullanılan madde olduğu belirtilen saha çalışmasında ulaştığı merak, özendirme, maddenin kolay temin edilmesi gibi arkadaş grupları üzerinden gelişen süreçlere ilişkin verilerle de uyumlu bulunmuştur.

Esrar kullanımına başlamada öne çıkan risklerden bir diğeri ise esrar kullanımının sigara kullanımıyla benzer düşünülmesi olmuştur. En temelde gençlerin esrarı denemeden önce birer sigara kullanıcıları olmaları ve esrarın da sigara şeklinde sarılarak kullanılması ilk esrar deneyimini kolaylaştıran bir etki oluşturmuştur. Nitekim katılımcılardan E-2, E-6 ve E-10 esrarı “sigara” olarak adlandırdıklarını, E-3 ve E-7 esrar kullanımının sigaraya benzediğini ve yine E-10 sigaraya benzediği için merak edip kullandığını ifade etmiştir. Esrarın sigarayla olan bu benzerliği dolayısıyla gençler arasında esrarın diğer uyuşturucu maddelere kıyasla daha az zararlı olduğu fikrinin gelişmesine, bağımlılık yapmayacağına düşünülmesine ve daha kolay denenmesine neden olduğu söylenebilmektedir. Benzer bir veriye Özmen ve Kubanç’ın (2013: 369) Elâzığ ili liselerinde yürüttüğü bir çalışmada ulaştığı görülmektedir. Bu çalışmada öğrencilerin esrarı genellikle sigaraya sararak içtiği ve sigara kullanan öğrencilerin esrar kullanmakta zorluk çekmediği ifade edilmiştir. Bu

açından esrar kullanımının sigara kullanımıyla ilişkili bir madde kullanım türü olduğu kabul edilmiştir.

Arkadaş gruplarının esrar kullanımının sürdürülmesinde de etkili bir unsur olduğu bilinmektedir. Beck (2009: 5) esrarla ilişkili yürüttüğü çalışmasında esrar kullanımına devam etme nedenleri arasında ergenlerin arkadaş ortamına devam etme ve uyum sağlama isteğinin etkili olduğunu belirtmektedir. Yine bir başka çalışmada sigara, alkol ve esrar gibi maddelerin sosyal ortamlardaki saygınlığı yükselteceği fikrini taşıyan gençlerin kullanım açısından daha riskli gruplar olduğu ifade edilmektedir (Uğur ve Evcin, 2014: 8). Bu çalışmada da gençlerin özellikle esrar kullandıktan sonraki arkadaşlıklarında esrar kullanmanın arkadaşlık için gerek şartlardan birine dönüştüğü; esrar merkezinde gelişen arkadaşlık ilişkilerinde “ortama” uyum sağlamak için esrar kullanımının geliştiği görülmüştür. Bu noktada gençlerin kompulsif bir davranış olarak esrar kullanımına yönelmesinden ziyade “ortam” gereği esrar kullanımına yöneldikleri görülmekte; dolayısıyla arkadaş gruplarının esrarı hatırlatan ve kişi dışı bir unsur olarak esrarı teşvik eden bir kimliğe büründüğü görülmektedir. Bu durum da esrar kullanımının süreklilik kazanmasında önem arz etmektedir. Nitekim herhangi bir madde kullanımını sonlandırmak için problemi teşvik eden sosyal ortamların değiştirilmesinin gerekliliği bilinmektedir (Polat, 2014: 145). Dolayısıyla arkadaş gruplarının maddeyi ve maddeyle beraber duyulan hazları hatırlatan bir hüviyete bürünmesi bağımlılık döngüsünün devamlılığını sağlayan bir etki oluşturmaktadır.

Arkadaş gruplarının esrar kullanımında dikkat çekici etkilerinden bir diğeri de maddeden duyulan etkinin farklılaşması üzerinedir. Katılımcılar esrarı daha çok arkadaş ortamıyla birlikte kullandıklarını ifade ederken bunun gerekçesi olarak birlikte kullanımın daha “keyifli ve eğlenceli” bir kullanım formu olduğunu belirtmişlerdir. Tek başına kullanımlarda ise eğlence ve haz yerine gençlerin problemleri üzerine düşünmeye sevk eden etki oluşturmaktadır. Bu durum Johnston ve Malley’in (1986: 34) çalışmasında belirttiği esrarın daha çok eğlence amaçlı ve rahatlatıcı etkisini hissetmek amacıyla arkadaş ortamında alınan bir madde olduğu fikriyle uyumlu bulunmuştur. Bu durum esrarın bir

“ortam” maddesi olduğu fikrini güçlendirmekle birlikte katılımcıların daha çok arkadaşlarıyla birlikte ya da sadece arkadaşlarıyla birlikte kullandıkları bir madde olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla arkadaş gruplarının özellikle esrar kullanımının sürdürülmesinde ve bağımlılığının gelişiminde dikkat çekilmesi gerek bir unsur olduğunu göstermektedir.

Arkadaş gruplarının esrar kullanımı üzerindeki bir başka etkisi ise kullanım sürecini kolaylaştırması olmuştur. Zira esrar kullanımı için gerekli olan ekonomik kaynağa üyelerin hepsinin her zaman için sahip olmadığı görülmüş; bu durumda gruptaki diğer üyelerin kendi kaynaklarını paylaştığı aktarılmıştır. Bu durum grup üyelerinin kendi aralarında oluşturduğu “imece” usulü bir birliktelikle esrar kullanımının devamlılık kazanmasına ve bir kullanım kültürünün oluşmasına neden olduğu görülmüştür. Konuya ilişkin bir çalışmada 2008 AMATEM verilerine göre (akt. Özmen ve Kubanç, 2013: 366) esrar kullanımının en çok Diyarbakır ilinde gerçekleştiği bildirilirken bu duruma neden olan temel etken olarak ekonomik yoksunluk gösterilmiştir. Bu noktada bölgede esrar kullanımının tercih edilmesinde ekonomik yoksunluk bir kriter olarak ifade edilirken bu durum gençlerin esrar kullanımında oluşturdukları paylaşım kültürünün izahını da kolaylaştırmaktadır⁸. Zira ekonomik yoksunluktan dolayı kullanımın devam etmesi için böylesi bir paylaşım kültürü bir zorunluluğa karşılık gelmektedir. Dolayısıyla arkadaş gruplarıyla birlikteliğe ve paylaşıma dayalı gelişen kullanım kültürünün bölgedeki esrar kullanım formunun bir özelliği olarak yorumlanmaktadır.

Esrar kullanımında arkadaş gruplarının dikkat çeken bir diğer özelliği ise birlikte esrar kullanımının daha güvenli bir kullanım olarak kabul edilmesidir. Madde kullanımında maddenin etkisini arttıran etkenlerden biri de maddenin alındığı ortam olarak kabul edilmektedir. Çünkü birlikte yapılan kullanımlar maddenin verdiği hazzı etkilediği gibi ortamın güvenli olması alınan dozun arttırılmasına da sebep olabilmektedir (Ögel, 2010). Diğer yandan arkadaşlarla birlikte yapılan kullanım maddenin neden olacağı riskli davranışların

⁸Çalışmada yansıtılmamış bir veri olarak 10 katılımcıdan 4’ü esrarın eskisi gibi ucuz bir madde olmadığını; bu nedenle temin etmede zorluk yaşayabildiklerini belirtmiştir.

önlenmesi için emniyetli bir alan oluşturmaktadır (Kiesner ve ark., 2010: 1). Nitekim bu çalışmada da gençlerin esrarı daha çok arkadaşlarıyla birlikte alması daha güvenli bir kullanım formuna karşılık gelmektedir. Katılımcılar kullanım esnasında herhangi bir akut sağlık problemine ya da adli sorun yaşamaya sevk edecek davranışlara karşın gruptan birinin “ayık” bırakıldığını ifade etmiş; böylelikle arkadaş grupları üzerinden güvenli bir kullanım formu geliştirmişlerdir. Bununla beraber arkadaş ortamının daha güvenli kullanım alanı sunması, gençlerin diğer zamanlara kıyasla daha yüksek dozda esrar kullanımına da sevk etmektedir. Bu yönüyle arkadaş grubuyla birlikte kullanım bir yandan emniyetli kullanım yöntemiyken diğer yandan yüksek dozda kullanıma sevk ettiği için önemli bir riski de içermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma Türkiye’de ve dünyada yaygın biçimde kullanılan maddelerden biri olan esrarın kullanımında akran ve arkadaşlık ilişkilerinin etkisini araştırmaktadır. Bu amaçla cevap aranan temel soru akran/arkadaşlık ilişkilerinin esrar kullanımında nasıl bir zemin oluşturduğudur. Bu anlamda olumsuz aile deneyimlerinin söz konusu olduğu aile ortamlarının gençlerin riskli akran ve arkadaşlık ilişkilerine yönelmesinde etkili olduğu görülürken bu ortamların gençlerin esrar kullanımına başlamasında ve kullanımı sürdürmesinde bir etken olduğu görülmüştür. Bu noktada esrarın temin edilmesi, ekonomik destek ağının oluşturulması, kullanım “ortamının” oluşturulması ve kullanım sürecinde güvenliği sağlaması gibi etkenlerden dolayı akran/arkadaşlık ilişkilerinin esrar kullanımında önemli biri yeri olduğu keşfedilmiştir. Bu veriler ışığında akran ve arkadaşlık ilişkilerinin ortaya çıkardığı bu risklere karşı aşağıdaki önerilerin geliştirilmesi mümkündür:

-Riskli akran/arkadaşlık gruplarına yönelimi engellemek veya ertelemek adına aile ilişkilerinin güçlendirilmesi,

-Ailelere yönelik olarak aile ortamının madde kullanım sürecindeki etkisini gösteren önleyici çalışmaların planlanması,

-Katılımcı gençlerin maddeye başlama yaşlarının 13-18 yaş aralığında olduğundan dolayı okul ortamında koruyucu ve önleyici çalışmaların

yapılması,

-Gençlerin katılım sağlayabileceği madde kullanımının olmadığı faaliyet ortamlarının geliştirilmesi,

-Gençlerin madde kullanımı sergilediği bölgelere yönelik alternatif hizmetler sunan sokak çalışmalarının geliştirilmesi,

-Kullanım şeklinin benzerliğinden dolayı sigara kullanımının esrar kullanımını normalleştirebileceği fikrinden hareketle başta esrar olmak üzere diğer maddelerle mücadelede sigara kullanımına özel önem gösterilmesi ve bu tezi detaylandırarak akademik araştırmaların arttırılması,

-Madde bağımlılığı noktasında ele alınan çalışmalar arasında nitel çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Bu konuda nitel çalışma sayısının arttırılması.

KAYNAKÇA

- Alıcı, T. Ve Uzbay, İ. T. (2006). *Kannabinoidler: Ödüllendirici Ve Bağımlılık Yapıcı Etkilerinin Nörobiyolojisi Ve Nöropsikofarmakolojisi Üzerine Bir Gözden Geçirme*, Bağımlılık Dergisi, 7 (3), 140-149.
- Arseneault, L., Cannon, M., Witton, J., & Murray, R. M. (2004). Causal Association Between Cannabis And Psychosis: Examination Of The Evidence. *The British Journal Of Psychiatry*, 184(2), 110-117.
- Bachman JG, O'Malley PM, Schulenberg JE, Johnston LD, Bryant AL, & Merline AC (2002). The Decline Of Substance Use İn Young Adulthood: Changes İn Social Activities, Roles, And Beliefs. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, Madde Bağımlılığı Ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım). İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4, 73-114.
- Beck, K. H., Caldeira, K. M., Vincent, K. B., O'Grady, K. E., Wish, E. D., & Arria, A. M. (2009). The Social Context Of Cannabis Use: Relationship To Cannabis Use Disorders And Depressive Symptoms Among College Students. *Addictive Behaviors*, 34(9), 764-768.
- Berg, B. L. Ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bozkurt, M. Ve Ziyalar, N. (2018). Yasadışı Madde Kullanımında Karanlık Alan: Bingöl İlinde Resmi Kayıtlara İntikal Etmemiş Yasadışı Madde Kullanım Profili. O. Celbiş (Ed.), Turaz Akademi 2018 Adli Bilimler (Ss. 107-125). Ankara: Akademisyen Kitabevi
- Brook, J. S., Whiteman, M., Gordon, A. S., Nomura, C., & Brook, D. W. (1986). Onset Of Adolescent Drinking: A Longitudinal Study Of Intrapersonal And İnterpersonal Antecedents. *Advances In Alcohol & Substance Abuse*, 5(3), 91-110.
- Büyüköztürk, Ş. , Kılıç Çakmak, E. , Akgün, Ö. E. , Karadeniz, Ş. , Demirel, F. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2016a). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2016b). *Araştırma Desen Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.

- Degenhardt, L., Ferrari, A. J., Calabria, B., Hall, W. D., Norman, R. E., Mcgrath, J., ... & Vos, T. (2013). The Global Epidemiology And Contribution Of Cannabis Use And Dependence To The Global Burden Of Disease: Results From The GBD 2010 Study. *Plos One*, 8(10), E76635.
- Demir, N.Ö.; Baran, A.G.; Ulusoy, D. (2005). *Türkiye’de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri Ve Sapmış Davranışlar*: Ankara Örnekleme, Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 32, 83-108.
- EMCDDA, (2018). European Drug Report 2018: Trends And Developments. Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: [Http://Www.Emcdda.Europa.Eu/Edr2018_En](http://www.emcdda.europa.eu/edr2018_en)
- Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K., & Taner, S. (2006). Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri Ve Madde Kullanımı. *Journal Of Dependence*, 7, 111-116.
- Greydanus, D. E., & Patel, D. R. (2003). Substance Abuse In Adolescents: A Complex Conundrum For The Clinician. *Pediatric Clinics Of North America*, 50(5), 1179-1223.
- Hammersley, R., Jenkins, R., & Reid, M. (2001). Cannabis Use And Social Identity. *Addiction Research & Theory*, 9(2), 133-150.
- Johnston, L. D., & O’Malley, P. M. (1986). Why Do The Nation’s Students Use Drugs And Alcohol? Self-Reported Reasons From Nine National Surveys. *Journal Of Drug Issues*, 16(1), 29-66.
- Kandel, D. B. (1984). Marijuana Users In Young Adulthood. *Archives Of General Psychiatry*, 41(2), 200-209.
- Kızılloluk, H. & Uğurlu, C. T. (2017). *Akran-Arkadaş Gruplarına Üyelik: Anlamı, Nedenleri, Kriterleri, Çatışma Yaratan Etkenler Ve Sürekliliği*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(3), 861- 877.
- Kiesner, J., Poulin, F., & Dishion, T. J. (2010). Adolescent Substance Use With Friends: Moderating And Mediating Effects Of Parental Monitoring And Peer Activity Contexts. *Merrill-Palmer Quarterly (Wayne State University. Press)*, 56(4), 529.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Lynskey, M. T., Heath, A. C., Bucholz, K. K., Slutske, W. S., Madden, P. A., Nelson, E. C., ... & Martin, N. G. (2003). Escalation Of Drug Use In Early-Onset Cannabis Users Vs Co-Twin Controls. *Jama*, 289(4), 427-433.

- Mason, C. A., Caucé, A. M., Gonzales, N., & Hiraga, Y. (1994). Adolescent Problem Behavior: The Effect Of Peers And The Moderating Role Of Father Absence And The Mother-Child Relationship. *American Journal Of Community Psychology*, 22(6), 723-743.
- Miller, P. (1997). Family Structure, Personality, Drinking, Smoking And İlicit Drug Use: A Study Of UK Teenagers. *Drug And Alcohol Dependence*, 45(1-2), 121-129.
- Newcomb, M. D., & Bentler, P. M. (1989). Substance Use And Abuse Among Children And Teenagers. *American Psychologist*, 44(2), 242.
- Ögel, K. (2010). Sigara, Alkol Ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi Ve Önleme. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., Çakmak, D. (2000). Bir Geçiş Maddesi Olarak Esrar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2, 30-35.
- Özmen, F., & Kubanç, Y. (2013). Liselerde Madde Bağımlılığı--Mevcut Durum Ve Önerilere İlişkin Okul Müdürleri Ve Öğretmenlerin Bakış Açıları. *Electronic Turkish Studies*, 8(3).
- Polat, G. (2014). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30 (2), 143-148.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Schuler, M. S., Tucker, J. S., Pedersen, E. R., & D'Amico, E. J. (2019). Relative Influence Of Perceived Peer And Family Substance Use On Adolescent Alcohol, Cigarette, And Marijuana Use Across Middle And High School. *Addictive Behaviors*, 88, 99-105.
- Solak, A. (Ed.). (2016). *Bingöl İli Sosyal Analiz Çalışması*. Ankara: Hegem Yayınları.
- TUBİM, (2017). 2017 Türkiye Uyuşturucu Raporu (2016 Verileri), Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/maddebagimlilik/2017_Turkiye_Uyusturucu_Raporu.Pdf
- TUBİM, (2017). EMCDDA 2016 Ulusal Raporu (2015 Veriler), Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: <http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/arsiv/tubim/documents/turkiye%20uyusturucu%20raporu%202016.pdf>
- TUBİM, (2018). 2018 Türkiye Genel Nüfusta Tütün, Alkol Ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum Ve Davranış Araştırması Raporu. Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: <http://www.narkotik.pol.tr/turkiyede-genel-nufusta-tutun-alkol-ve-madde-kullanimina-yonelik-tutum-ve-davranis-arastirmasi-raporu-yayimlanmistir>

- TUBİM, (2018). Türkiye Uyuşturucu Raporu 2018, Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim:[Http://Www.Muhammedbalci.Com/Hukukdunyasi/Alintilar/828.Pdf](http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/828.pdf)
- UNODC (2018). World Drug Report 2018. https://www.unodc.org/wdr2018/prelaunch/wdr18_booklet_1_exsum.pdf.
- Ünlü, A., & Evcin, U. (2014). İstanbul'da Liseli Gençler Arasındaki Madde Kullanım Yaygınlığı Ve Demografik Faktörlerin Etkileri. *Literatür Sempozyum*, 1, 2-11.
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 1(1), 99-132.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zastrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş. Editör. Çiftçi. D.B. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zuardi, A. W. (2006). History Of Cannabis As A Medicine: A Review. *Brazilian Journal Of Psychiatry*, 28(2), 153-157.